

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'İN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Leh Leha:

Nesillerin Yolculuğu

Mark Twain bunu gayet özlü bir dille ifade etmişti:

Ben on dört yaşında bir gençken, babam o kadar cahildi ki, ihtiyarın yakınımda durmasına zorlukla katlanırdım. Ama yirmi bir yaşına geldiğim zaman, ihtiyarın yedi yılda ne kadar çok şey öğrendiği karşısında şaşakalmıştım.

Freud, Oedipus kompleksi konusunda haklı olsun ya da olmasın, fikrinin en azından belli bir hakikat payı içerdiğine şüphe yoktur: ergenliğin gücü ve acısı, kendimizi farklı, bireyleşmiş, ebeveynlerimizden başka biri olarak tanımlama arayışında olmamızdır.

Küçüklüğümüzde ebeveynlerimiz, hayatımızın, güvenliğimizin, istikrarımızın bizi ayakta tutan varlığıdır; bu dünyada ayaklarımızı yere basmamızı sağlayan kaynaktır. Çok küçük birer çocukken duyduğumuz ilk ve en derin dehşet duygusu, ayrılık – ebeveynlerin, özellikle de annenin eksikliği – düşüncesinden kaynaklanan endişedir. Küçük çocuklar, anneleri veya bakıcıları görüş alanları dâhilinde olduğu sürece mutlu bir şekilde oyun oynayacaklardır. Onların yokluğunda ise panik baş gösterecektir. Dünyaya kendi başımıza adım atabilmek için henüz çok küçüğüzdür. Bize yaşama güven temel duygusunu veren, tam da, hayatımızın ilk yıllarında ebeveynlerimizin istikrarlı, öngörülebilir varlığıdır.

Ama sonra, yetişkinliğe yaklaştıkça, dünyada kendi yolumuzu çizmeyi öğrenmek durumunda kaldığımız bir zaman gelir. Bunlar, arayış ve bazı durumlarda isyan yıllarıdır. Ergenliği bu denli yüklü hale getiren budur. İbranice ilk gençlik anlamına gelen *N-A-R* kökü, aynı zamanda "uyanış" ve "silkinme" manası da

içerir. Bu yaşta kendimizi, ailemizden çok, arkadaşlarımıza, akran grubumuza göre tanımlamaya başlarız. Birçok kez nesiller arasında gerilim ortaya çıkar.

Yazın kuramcısı Harold Bloom, iki büyüleyici kitap yazmıştır: *The Anxiety of Influence* ve *Maps of Misreading*¹. Bu eserlerinde, Bloom, Freudyen bir tarzla, güçlü şairlerin, kendilerinden önce gelmiş diğer şairleri kasıtlı bir şekilde yanlış yorumlayarak veya yanlış anlayarak kendilerine boşluk yarattıklarını öne sürer. Öyle olmasaydı – eğer gerçekten sizden önce gelmiş şairlere gerçekten hayranlık ve huşu duyuyor olsaydınız – söylenebilecek her şeyin artık söylenmiş ve öncekilerin bunu, sizin yapıp yapabileceğinizden daha iyi bir şekilde başarmış olduğu şeklinde bir duygu, yolunuza taş koyardı. Kendimiz olmak için ihtiyaç duyduğumuz boşluğu yaratmak, çoğunlukla, bizden önce gelmiş kişilere muhalif bir ilişkiyi içerir ve buna ebeveynlerimiz de dâhildir.

İlerleyen yaşla birlikte karşımıza çıkma eğilimi gösteren büyük keşiflerden biri, ebeveynlerimizden kaçmakla geçmiş bir ömür gibi görünen uzun dönemin sonrasında, onlara çok benzer bir hale gelmiş – ve onlardan ne kadar uzağa kaçtıysak, onlara o kadar yaklaşmış – olduğumuzdur. Mark Twain'in sözlerindeki hakikat işte buradadır. Ebeveynlerimizin bilgeliklerini takdir etmek, onlara ne kadar borçlu

¹ Harold Bloom, *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry* (New York: Oxford University Press, 1973) [*Etkilenme Endişesi: Bir Şiir Teorisi* (Metis Yayınları, 2008)]; *A Map of Misreading [Bir Yanlış Okuma Haritası]* (New York: Oxford University Press, 1975).

olduğumuzu görmek ve onlardan ne kadar çok şeyin içimizde yaşamaya devam ettiğini kabul etmek için zamana ve mesafeye ihtiyaç vardır.

Tora'nın bunu Avraam'la (veya o zamanki adıyla Avram'la) ilgili olarak yapma şekli, inceliği açısından dikkate değer niteliktedir. *Leh leha peraşası* – ve aslına bakılırsa Yahudi tarihi – “A-Şem, Avram'a ‘Ülkenden, doğduğun yerden ve babanın evinden, sana göstereceğim ülkeye git’ dedi” (Bereşit 12:1) sözleriyle başlar. İbrani Kutsal Kitabı'ndaki herhangi bir hayata dair anlatımlar içinde en cüretkâr başlangıç buradadır. Durup dururken beklenmedik bir şekilde çıkıp gelmiş gibi görünmektedir. Tora bize Avraam'ın çocukluğu, gençliği, ailesinin diğer fertleriyle olan ilişkisi, Sara'yla evliliğinin nasıl gerçekleştiği ve Tanrı'nın, nihayetinde insan ırkının inançsal tarihindeki en büyük devrim olduğu anlaşılan ve günümüzde ‘Avraam Monoteizmi’ olarak adlandırılan hareketin öncüsü olarak özellikle onu seçmesine neden olan karakter özelliklerinin ne olduğu hakkında hiçbir portre sunmamaktadır.

Neredeyse hepimizin çocukken öğrenmiş olduğu, Avraam'ın, babasının evindeki putları kırdığına dair geleneksel *midraş* öğretilerine yol açan da Tora metninin bu ketumiyeti olmuştur. Devrimci, putları kıran, babasının temsil ettiği her şeyi alaşağı etmiş yeni başlangıçlar adamı Avraam budur. Tabiri caizse Freud'un Avraam'ıdır bu.

Ama biraz geri gidip hikâyeyi tekrar okursak ve *önceki peraşanın* sonundaki kısmın önemini fark edersek işler değişebilir. Bunu yapabilmek için belki de yaşımızın biraz ilerlemesi gerekiyor. Orada şöyle denmektedir:

Terah, oğlu Avraam'ı, Aran'ın oğlu [olan] torunu Lot'u ve Avram'ın eşi [olan] gelini Saray'ı aldı ve birlikte Kenaan'a gitmek üzere Ur Kasdim'den yola çıktılar. Ama Haran'a geldikleri zaman oraya yerleştiler. (Bereşit 11:31)

Başka bir deyişle, anlaşılan o ki, Avraam'ın babasının evinden ayrılması, ülkesini ve doğduğu yeri terk etmesinden *çok uzun süre* sonra gerçekleşmiştir. Doğduğu yer, günümüzde güney Irak'ta bulunan Ur'du; ama babasından ancak Haran'dayken (günümüzde Türkiye'nin güneydoğu kesiminde yer alan Harran) ayrılmıştı. Avraam'ın babası Terah, ona yolculuğunun ilk yarısında eşlik etmişti. En azından yolun bir kısmı boyunca *oğluyla birlikte gitmişti*.

Tam olarak ne olmuştur? İki olasılık vardır. İlkinde göre Avraam, çağrısını Ur'dayken almıştır. O aşamada babası Terah, ona Kenaan topraklarına kadar eşlik

etme niyetiyle onunla birlikte gitmeyi kabul etmiş, ama belki de ileri yaşı nedeniyle yolculuğu tamamlamamıştır. İkinci olasılığa göreyse çağrı Avraam'a Haran'dayken gelmiştir ki bu durumda, *babası*, Ur'dan ayrılmak suretiyle, *yolculuğa kendi inisiyatifiyle zaten önceden başlamıştır*. Her iki şekilde de, Avraam ile babası arasındaki ayrılık ve kopma, bizim ilk başta düşündüğümüz kadar dramatik düzeyde olmamıştır.

Başka bir yerde,² Tora'daki anlatımın, bizim genellikle algıladığımızdan çok daha incelikli olduğunu öne sürmüştüm. Tora, kasıtlı olarak, ahlaki gelişimimizin farklı aşamalarında onu farklı düzeylerde anlayabileceğimiz şekilde yazılmıştır. Yüzeysel bir anlatım vardır. Ama aynı zamanda, birçok kez, ancak belli bir olgunluk düzeyine eriştiğimiz zaman fark edebildiğimiz ve anlayabildiğimiz daha derin bir hikâyeye de vardır (ben buna, üstü örtülü karşı-anlatım adını veririm). Bereşit 11-12, bunun klasik bir örneğidir.

Küçükken, Avraam'ın, babasının putlarını kırdığı büyüleyici – ve doğrusu, insana güç veren – hikâyeyi dinler, bazen, özellikle de maneviyat ve inanç söz konusu olduğunda, bir çocuğun haklı ve bir anne veya babanın haksız olabileceği mesajını özümseriz. Daha derindeki – önceki *peraşanın* sonundaki basit soyağacı anlatımı kisvesine gizlenmiş olan – hakikati, yani Avraam'ın aslında babasının başlamış olduğu bir yolculuğu tamamlamakta olduğunu ise hayatın ancak daha ileri bir aşamasında fark ederiz.

Yeoşua kitabında (24:2), Seder gecesinde Agada'nın bir parçası olarak okuduğumuz bir cümle vardır: “Atalarınız ezelden beri Nehrin (Fırat) ötesinde otururlardı – Avraam'ın ve Nahor'un babası Terah – ve başka ilahlara taparlardı.” Dolayısıyla, Avraam'ın aile geçmişinde putperestlik vardı. Ama Bereşit 11, Kenaan topraklarına gitmek üzere Avraam'ın Terah'ı değil, Terah'ın Avraam'ı aldığını söylemektedir. Baba ile oğul arasında herhangi bir ani ve radikal kopma olmamıştı.

Gerçekten de, bunun başka türlü nasıl olabileceğini hayal etmek oldukça zordur. Avram – Avraam'ın ilk ismi – “güçlü baba” anlamına gelir. Bizzat Avraam, “Çocuklarına ve soyuna, adil ve doğru olanı yaparak A-Şem'in yolunu korumaları talimatını vermesi” (Bereşit 18:19), yani örnek bir baba olması için seçilmişti. Kendi babasının yolunu

² Jonathan Sacks, *Not in God's Name: Confronting Religious Violence* [Tanrı Adına Değil: Dini Şiddet](New York: Schocken Books, 2017).

reddetmiş bir evladın, kendi yolunu aynı şekilde reddetmeyecek evlatlara baba olması nasıl mümkün olabilir?³ Terah'ın bir süredir putperestliğe dair şüpheleri olduğunu ve Avraam'a manevi ve fiziksel açıdan daha ileri gitme ilhamını onun verdiğini söylemek daha makul görünmektedir. Avraam, babasının başlamış olduğu bir yolculuğa devam etmiş, bu şekilde kendi oğlu Yitshak ve torunu Yaakov'a da, Tanrı'ya hizmet konusunda kendi yollarını çizmeleri için yardım etmiştir – bunlar, aynı Tanrı'ya farklı yönlerden ulaşan yollar olacaktır.

Bu da bizi Mark Twain'e geri getirmektedir. Birçok kez, ebeveynlerimizden ne kadar farklı olduğumuzu düşünerek yola çıkarız. Onların bize, olduğumuz kişi olmakta ne kadar yardım ettiklerini takdir etmemiz zaman alır. Ebeveynlerimizden kaçmakta olduğumuzu düşündüğümüz zaman bile, aslında onların yolculuğunu devam ettirmekte olduğumuzu ancak o aşamada anlarız. Kimliğimizi meydana getiren bileşenlerin büyük bir kısmı onlardan kaynaklanmıştır.

³ Raşi (Bereşit 11:31 açıklamalarında), Tora'nın, Terah'ın ölümünü Tanrı'nın Avraam'a yönelik çağrısından önce kaydetmekteki amacının, baba ile oğul arasındaki kopmayı gizlemek olduğunu söyler. Ancak bkz. Ramban'ın oradaki açıklaması.

Şabat Sofrasında

1. Ebeveyninize ne yönden benziyorsunuz; onlardan ne yönden farklısınız?
2. Ebeveyninizin başlamış oldukları yolculuğu devam ettiriyor musunuz?
3. Eğer Terah putperest biri idiyse, Avraam'ın hâlâ ondan etkilendiği ve onun yolculuğunu devam ettirdiği önermesinde bulunmak sizce Rabi Sacks için neden önemlidir?

• Bu sorular, Rabi Sacks'ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: www.rabbitsacks.org/covenant-conversation-family-edition/bereishit/the-art-of-listening/

Family Edition şimdi Türkçe!